

**ФАРМІРАВАННЕ МАЎЛЕНЧАЙ КУЛЬТУРЫЯК
ПЕРСПЕКТЫЎНЫ НАПРАМАК ПАДРЫХТОЎКІ ПЕДАГОГАЎ
УСТАНОЎ ДАШКОЛЬнай АДУКАЦЫі**

А.Г.Міхалевіч, Н.Р. Мордас

БДПУ (Мінск)

канд.філ.наук, дацэнты

Адной з умоў духоўнага станаўлення асобы дзіцяці, у працэсе якога фарміруецца светапогляд, развіваецца эстэтычны густ, павышаецца ўзровень унутранай культуры, у тым ліку і культуры маўлення, з'яўляецца маўленчая дейнасць, а гэта ў сваю чаргу азначае, што на першае месца выходзіць праблема падрыхтоўкі высокакваліфікаваных спецыялістаў, арыентаваных не толькі на набыццё ведаў, уменняў і навыкаў, але і на фарміраванне маўленчай культуры як змястоўнай асновы і важнейшага працэсуальнага кампанента педагагічнай дзейнасці. Падчас працы ва ўстановах дашкольнай адукацыі нашы студэнты непазбежна будуць сутыкацца з неабходнасцю выкарыстання маўлення як асноўнага сродкуўздзеяння на дзяцей, таму змест прафесійнай дзейнасці сучаснага педагога прад'яўляе да яго шэраг спецыфічных патрабаванняў, якія прымушаюць выкладчыкаў вышэйшых навучальных педагагічных устаноў і саміх студэнтаў развіваць пэўныя асобныя якасці, прафесійна значныя, неабходныя і абавязковыя.

У цяперашні час праблема авалодання пісьменным, сапраўды культурным маўленнем з'яўляецца асабліва важнай і актуальнай для тых, хто карыстаецца словам як асноўным інструментам сваёй прафесіі, і ў першую чаргу для педагогаў, чыё маўленне не толькі галоўная прылада прафесійнай дзейнасці, але і ўзор, які асэнсавана ці неасэнсавана засвойваецца, заўсёды ў той ці іншай ступені ўспрымаецца дзецьмі, а значыць, непазбежна імі капіруецца і распаўсюджваецца.

Сучасныя ўстановы дашкольнай адукацыі патрабуюць ад паспяховага педагога не толькі высокага прафесійнага ўзроўню, не толькі ўмення стварыць камфортны клімат у вучэбна-выхаваўчым працэсе, але і валодання высокім узроўнем маўленчай культуры. Сутнасць паняцця “маўленчая культура будучага педагога” можна ахарактарызаваць як сацыяпедагагічны феномен і разглядаць яго як магчымасць выкарыстоўваць моўныя сродкі (лексіку, граматыку, фанетыку і інш.) у розных умовах зносін у адпаведнасці з мэтамі і зместам маўлення для наладжвання ўзаемаразумення з дзецьмі, іх бацькамі і калегамі. Можна канстатаваць, што інварыянтнай складальнай агульнай і прафесійнай культуры будучага педагога з’яўляецца менавіта маўленчая культура, без якой немагчыма паспяховае авалоданне педагагічнай прафесіяй.

Культура мовы будучага педагога ўключае ўсе кампаненты моўнай дзейнасці, сярод якіх найбольш значымі лічацца этычныя і камунікатыўныя, якія дапамагаюць правільна арганізаваць моўныя зносіны і зрабіць іх больш эфектыўнымі. Так, правільнасць маўлення прадугледжвае адсутнасць у ім парушэнняў агульнапрынятых, агульнаабавязковых нормаў літаратурнай мовы. Адной з прычын такіх парушэнняў у маўленні студэнтаў з’яўляецца моўная інтэрферэнцыя, што нязменна прысутнічае ў маўленні асоб, якія валодаюць дзвюма мовамі. Ва ўмовах афіцыйнага білінгвізму ў нашай краіне, масавых кантактаў рускай і беларускай моў ва ўсіх сферах грамадскага жыцця паўсюдна адбываецца іх узаемны ўплыў і ўзаемапранікненне на розных узроўнях (так званая інтэрферэнцыя) у той ступені, у якой дазваляе іх унутраная структура як блізкароднасных моў. Так, фанетычныя сістэмы рускай і беларускай моў маюць шмат агульных рыс, аднак разам з тым існуюць шматлікія адрозненні, якія і з’яўляюцца першапачатковай прычынай фанетычнай інтэрферэнцыі. Так, у рускай літаратурнай мове ўжываецца мяккая і цвёрдая фанема [р], а фанема [ч’] рэалізуецца толькі ў мяккім гуку.

Арфаэпічныя ж нормы беларускай мовы патрабуюць толькі цвёрдага вымаўлення гукаў [р] і [ч]. У выніку ўздзеяння фанетыкі рускай мовы студэнты-педагогі вымаўляюць у беларускіх словах мяккія гукі [р'] і [ч']: [р'э]флекс, [ч']алавек, што з'яўляецца грубым парушэннем арфаэпічных нормаў. Даволі часта сустракаецца вымаўленне выбухнога[г]замест адпаведнага фрыкатыўнага заднепаднябеннага гука: [г]ульня. Практыка паказала, што гэтыя розныя па артыкуляцыі гукі не выкарыстоўваюцца ні для адрознення слоў, ні для стылістычнай дыферэнцыяцыі мовы, што і з'яўляецца яскравым прыкладам фанетычнай інтэрферэнцыі. У маўленні будучых педагогаўтаксама адзначаецца шэраг асаблівасцей вымаўлення, абумоўленых розным характарам рэалізацыі адносна ідэнтычных з пункту погляду фаналогіі гукаў беларускай і рускай моў. Уплыў беларускай мовы перш за ўсё назіраецца ў вымаўленні рускіх мяккіх зубных [д'] і [т']. У фанетычнай сістэме беларускай мовы ім адпавядаюць пярэднепалатальныя прэдарсальныя [дз'] і [ц']. У выніку інтэрферэнцыі замест рускіх гукаў [д'] і [т'], якія вымаўляюцца з лёгкай фрыкацыяй, але без пераносу асноўнай артыкуляцыі ў палатальную зону, студэнты-білінгвы, гаворачы па-руску, вымаўляюць значна палаталізаваныя беларускія гукі [дз'] і [ц'] : [дз']e[ц']и, [ц']ихо.

З другога боку, уздзеянне рускай мовы на беларускую мае вынікам вымаўленне цвёрдых зубных[s],[з]у пазіцыі перад наступным мяккім зычным (акрамя г,к,х) замест палатальных [с'] і [з'] (асіміляцыйная мяккасць): магчыма[s]ць,[с]цвярджаць -- магчыма[с']ць, [с']цвярджаць. Гэтай жа прычынай тлумачыцца вымаўленне санорнага цвёрдага змычна-праходнага насавога гука [н]перад наступнымі мяккімі свісцячымі [з'], [с'], [дз'], [ц']: замест ка[н'с']пект, ма[н'ц']ёр, як патрабуюць арафаэпічныя нормы беларускай літаратурнай мовы, вымаўляюць на ўзор рускай: ка[нс]пект, ма[н]цёр. Характэрнай асаблівасцю вакалізму беларускай мовы,

як вядома, з'яўляецца ярка выражанае яканне. Згодна з арфаэпічнымі нормамі гэтаму правілу падпарадкоўваецца вымаўленне прыназоўніка *без* і часціцы *не* ў пазіцыі перад словам з націскам на першым складзе. Як вынік уплыву рускай арфаэпіі можна разглядаць беларускамоўнае вымаўленне тыпу [б'э]з бацькі, [н'е] чужамаст [б'а]з бацькі, [н'а] чужа.

Асобна неабходна адзначыць характар вымаўлення зубных [д] і [т] у словах іншамоўнага паходжання: пад уздзеяннем фанетыкі рускай мовы ў большасці запазычаных слоў памылкова ўжываюцца палатальныя гукі [дз'] і [ц'] замест велярызаваных [д] і [т]: *апла[дз'] іменны, [ц']еатр*.

З фаналагічна істотных адрозненняў важнай асаблівасцю беларускага маўлення педагогаў-білінгваў з'яўляецца недастаткова паслядоўная рэалізацыя характэрных для беларускай мовы фанетычных з'яў--эпентэзы: *ды[а]гностыка (ды[ја]гностыка)*; пратэзы: *[]учэбна-выхаваўчы ([в]учэбна-выхаваўчы)*; дыярэзы: *абла[стн]ы (абла[сн]ы)*; асіміляцыі па спосабе ўтварэння: *све[т]чыць (све[ч]ыць)*; прыпадабненне шыпячых да свісцячых: *на до[ш]чы (надо[с]чы)*.

Такім чынам, мэтай вучэбна-выхаваўчага працэсу ў педагагічным універсітэце разам з падрыхтоўкай высакласнага спецыяліста, які валодае дастатковай ступенню прафесійнай кампетэнцыі, павінна стаць рознабаковае развіццё асобы з маральна-цэнаснай матывацыяй паводзін ва ўсіх сферах жыцця і дзейнасці, з добра сфарміраванай камунікатыўна-маўленчай культурай, якая выступае ў якасці асновы прафесійнай этыкі і аднаго з фактараў сацыяльнай і прафесійнай самарэалізацыі педагога ўстаноў дашкольнай адукацыі.